

بررسی دلایل شکل‌گیری غالیان و مقابله امام صادق(ع) با آنان

انسان‌هایی که ظرفیت ادراکی محدودی دارند، وقتی امری فراعادی را مشاهده می‌کنند، اسطوره‌پردازی کرده و او را تا حد خدایی بالا می‌برند؛ گروهی از غلات نیز در تاریخ تفکر شیعی وجود داشته‌اند که با مشاهده ویژگی‌های برتر ائمه اطهار(ع) به ویژه امام صادق(ع)، دچار شبهه شدند.

امام جعفر صادق(ع)؛ معلم مذاهب اسلامی بررسی دلایل شکل‌گیری غالیان و مقابله امام صادق(ع) با آنان

انسان‌هایی که ظرفیت ادراکی محدودی دارند، وقتی امری فراعادی را مشاهده می‌کنند، اسطوره‌پردازی کرده و او را تا حد خدایی بالا می‌برند؛ گروهی از غلات نیز در تاریخ تفکر شیعی وجود داشته‌اند که با مشاهده ویژگی‌های برتر ائمه اطهار(ع) به ویژه امام صادق(ع)، دچار شبهه شدند.

محمدباقر خیری‌راد، پژوهشگر حوزه تفسیر و علوم قرآنی و مدرس عرفان اسلامی در دانشگاه، در گفت‌وگو با خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا) اظهار کرد: از نگاه امام صادق(ع) کلام الهی لایه به لایه است و فهم عمق معارف، متناسب با جنبه‌های روحانی انسان صورت می‌گیرد.

وی ادامه داد: هر قدر انسان در محبت الهی و صفای ذکر تعالی پیدا کند، لایه‌های عمیق‌تری به انسان نشان داده می‌شود و هر قدر انسان از این جنبه‌ها تهی باشد، باب آن معارف بر ذهن انسان بسته می‌ماند و طبیعی است که انسان چیزی را که نمی‌داند، منکر می‌شود و از این نکته درمی‌یابیم که انسان باید ذهن و روح خود را در جهت محبت الهی و برای خدایی بودن ساماندهی کند و هر قدر در این جنبه پیش برود، خداوند درهای فهم کتاب خودش را که به صورت لایه‌های تو در تو و عمیق است، باز بکند.

این پژوهشگر در پاسخ به این سؤال که مواجهه امام صادق(ع) با غلات شیعه چگونه بوده است، اظهار کرد: هرچقدر از سطح عادی فراتر رویم، زمینه‌های کج‌فهمی کسانی که زمینه درک آن مسائل را ندارند، فراهم می‌شود و این طبیعت انسان است که در صورت کم‌ظرفیتی و مواجهه با مسائل فراعادی، میل به غلو در او پیدا می‌شود؛ چنان که وقتی پیروان حضرت مسیح(ع) دیدند که ایشان معجزاتی دارد و اخبار غیبی می‌آورد، او را تا حد خدایی بالا برده‌اند.

وی ادامه داد: انسان‌هایی که ظرفیت ادراکی محدود و اندکی دارند، وقتی امری فراعادی را مشاهده می‌کنند، اسطوره‌پردازی کرده و او را تا حد خدایی بالا می‌برند. گروهی از غلات نیز در تاریخ تفکر شیعی وجود داشته‌اند که با مشاهده ویژگی‌های برتر ائمه اطهار(ع)، نمی‌توانستند برای خود هضم کنند که انسان به رغم انسان بودن بتواند چنین ویژگی‌هایی داشته باشد و بنابراین دچار این شبهه شده‌اند که آنان را خدا پنداشته‌اند.

وی با اشاره به این‌که چنین نگرش‌هایی در زمان امیرالمؤمنین علی(ع) وجود داشته است که با برخورد محکم امام علی(ع) روبرو شدند، افزود: غالیان در زمان امام صادق(ع) نیز به شدت فعالیت داشته‌اند و امام صادق(ع) با تمام وجود با این گرایش‌های غالیانه و اغراق‌آمیز مبارزه کرده‌اند و وقتی اخبار این افراد به ایشان می‌رسید که عده‌ای تفکرات این‌چنینی درباره امامان معصوم(ع) دارند، امام صادق(ع) حتی تا حد تکفیر علیه آنها موضع می‌گرفتند.

خیری‌راد خاطرنشان کرد: دلیل برخورد سلبی امام صادق(ع) با غلات این است که عملکرد آنها موجب بروز زمینه‌های کج‌فهمی و واژگونی حقیقت می‌شود. در زمان امام صادق(ع) موارد زیادی از برخورد ایشان با غلات و سخنان اغراق‌آمیز ذکر شده است، اما زمینه میل به غلو همواره در همه جوامع، ملل و فرق وجود داشته که ناشی از برخورد انسان کم‌ظرفیت با امری متفاوت با امر رایج است.

هرچقدر از سطح عادی فراتر رویم، زمینه‌های کج‌فهمی کسانی که زمینه درک آن مسائل را ندارند، فراهم می‌شود و این طبیعت انسان است که در صورت کم‌ظرفیتی و مواجهه با مسائل فراعادی، میل به غلو در او پیدا می‌شود؛ چنان که وقتی پیروان حضرت مسیح(ع) دیدند که ایشان معجزاتی دارد و اخبار غیبی می‌آورد، او را تا حد خدایی بالا برده‌اند.

این مدرس دانشگاه با بیان این که در قرآن کریم به مواردی از غلو درباره انبیاء الهی(ع) و خود پیامبر اکرم(ص) اشاره شده است، اظهار کرد: در یکی از این موارد آمده است که مثلاً عده‌ای از پیامبر می‌خواسته‌اند که کوه‌ها را جابجا کند، از آسمان فرشته بیاورد، گنج‌های زمین را آشکار کند و موارد متعدد دیگر.

وی ادامه داد: خداوند در قرآن در پاسخ به این افراد می‌گوید: «...قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا مِّثْلُكُمْ أَفَإِنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ لِيُخْرِجَنَّهُمْ مِنْ بَرِّهِمْ أَوْ مِنْ دَمْدَمٍ أُتْرِكُوا عَلَيْهِمْ فَسَوْفَ يَكُونُ خَشَقًا مَلْفُوفًا...« (اسراء/93). در همین موارد، زمینه‌های مبارزه با تفکر غالبانه وجود دارد، در صورتی که پیامبران اهل معجزه بودند و می‌توانستند معجزه کنند.

پژوهشگر و مدرس عرفان اسلامی با اشاره به این که همه پیامبران معجزاتی آورده‌اند، اظهار کرد: در نهج‌البلاغه آمده است که برخی از مشرکان از پیامبر اکرم(ص) معجزه طلب کردند و پیامبر درختی را امر به حرکت کرد و درخت نیز از امر او اطاعت کرد، ولی مشرکان و کافرانی که به دنبال حقیقت نبودند، به انکار می‌پرداختند.

وی ادامه داد: پیامبران اهل اعجاز بودند و خود قرآن می‌فرماید «...وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ...« و قطعاً پیش از تو [نیز] رسولانی فرستادیم و برای آنان زنان و فرزندی قرار دادیم و هیچ پیامبری را نرسد که جز به اذن خدا معجزه‌ای بیاورد برای هر زمانی کتابی است»(الرعد/38). البته هر اعجازی که پیامبران صورت می‌دهند، به اذن الهی است، نه این که مستقلاً و در عرض خداوند به اعجاز بپردازند.

وی با بیان این که به هر حال غلو همیشه بوده است، خاطرنشان کرد: در زمان امام صادق(ع) هم معاندین و مشرکین و دهریونی مثل ابن‌ابی‌العوجاء وجود داشتند که با مغالطه و تخریب ذهنیت دیگران در اوج مخالفت با دلایل مشهود و آشکار امام قرار داشتند و هم غلاتی وجود داشتند که ائمه اطهار(ع) را در حد خدایی می‌بردند که امام صادق(ع) نیز به مبارزه با این برخورد آنان می‌پرداختند.